

3. Горбатенко В. П. Політичне прогнозування : [навч. посіб.] / Горбатенко В. П., Бутовська І. О. — К. : МАУП, 2005. — 152 с.
4. Дегтяр А. О. Організаційне забезпечення інформаційно-аналітичного обслуговування органів державної влади в процесі прийняття і реалізації державно-управлінських рішень / А. О. Дегтяр // Статистика України. — 2003. — № 2. — С. 36–39.
5. Енциклопедичний словник з державного управління / [уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. — К. : НАДУ, 2010. — 820 с.
6. Політична аналітика в системі публічного управління : [навч. посіб.] / [автор. кол. С. О. Телешун, С. В. Сьомін, О. Р. Титаренко та ін.] ; за заг. ред. С. О. Телешуна. — К. : НАДУ, 2008. — 284 с.
7. Тоффлер Э. Футурошок / Тоффлер Э. — СПб. : Лань, 1997. — 464 с.
8. Черепін Ю. Т. Системоутворюючі елементи системи інформаційно-аналітичного забезпечення регіональних органів виконавчої влади / Ю. Т. Черепін // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 4 (58). — С. 172–180.

УДК 35.073:515.3(477)

О. Л. Юдіцький,
здобувач,
НАДУ при Президентіві України

Конкурентна політика як складова механізму державного регулювання в Україні

Досліджено конкурентну політику як складову механізму державного регулювання економічної конкуренції. Розглянуто сутність конкурентної політики та напрями дій держави в особі уповноважених органів у сфері забезпечення економічної конкуренції. Сформульовано авторське визначення конкурентної політики держави та запропоновано інструменти її реалізації в Україні.

Ключові слова: економічна конкуренція, конкурентна політика, механізм регулювання конкуренції.

Дії влади щодо подолання економічної кризи, організації економіки відповідно до сучасних ринкових принципів повинні бути насамперед спрямовані на формування реального конкурентного середовища та його захист. Для виконання цих завдань необхідно чітко визначити напрями дії держави у сфері економічної конкуренції на засадах науково обґрунтованої стратегії і тактики.

Окремі питання конкурентної політики як складової державної економічної політики або як самостійної проблеми досліджено у роботах вітчизняних науковців З. Борисенко, В. Гейця, О. Шнипка, В. Мороза, В. Савчука, Н. Трегубець. Вагомий внесок у теорію конкуренції здійснили зарубіжні фахівці М. Портер, І. Кірцнер.

Окреслена проблема отримала новий поштовх до опрацювання у зв'язку з прийняттям у 2010 році Закону України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" та необхідністю подальшої трансформації економіки України, зокрема у частині подолання наслідків глобальної світової кризи.

Протягом періоду незалежності Україна будує ринкову економіку, що є результатом організації макроекономіки за допомогою ринкових механізмів, цінових сигналів, які визначають дію (збільшення виробництва та споживання) або бездіяльність (зниження виробництва та споживання). Мільйони економічних суб'єктів (підприємці та споживачі) кожного дня приймають рішення, складають індивідуальні плани господарювання у межах певних правил гри, зіштовхуються між собою та створюють спонтанний економічний порядок, перевагу в якому отримує міцніший. Для функціонування такої економіки необхідна наяв-

ність достатньої кількості товарів та певної конфігурації правил їх обороту.

На жаль, не всі учасники ринку дотримуються правил, є законослухняними та правосвідомими. Існують також інші чинники виникнення економічних, соціальних, політичних і військових криз, що справляють руйнівний вплив на стан економіки країни. У цих глобальних коливаннях стійким може бути тільки такий суспільний розвиток, який спирається на: конкурентоспроможну економіку; розвинений внутрішній ринок; ефективний національний виробничий комплекс, що всебічно використовує потенціал транснаціонального капіталу і гарантує економічну безпеку країни; збалансовану соціальну структуру та ефективну політичну систему. Визначаючи стратегічні підходи до вибору моделі розвитку України, слід усвідомлювати факт необхідності врахування існуючої логіки світового економічного зростання [1, с. 9]. Є сфери, які не координуються за законами ринку. Діючі на ринку підприємства є певними ієрархіями, що функціонують у визначених умовах: адміністративних (створення підприємства і прийняття певних рішень його керівництвом) та економічних (наявність сировини, фінансових і трудових ресурсів). Для того, щоб така система працювала стабільно, для організації та збереження суспільства, вільного від свавілля та діючого на підставі певних соціальних домовленостей (правил), необхідно створити певну конфігурацію основних економічних правил, що у правовий спосіб визначатимуть рамкові умови ринкової економіки. Таким органом, що може припинити свавілля ринкових відносин, створити правила та відслідковувати їх виконання, є держава. У сфері економіки держава може діяти

різними шляхами, застосовувати різні підходи до організації економічних процесів, що, як правило, базуються на загально визначених економічних теоріях. При цьому вона займається упорядкуванням, управлінням, стимулюванням економічних процесів або іншими способами економічного чи правового впливу на економіку. Це потребує формування відповідної системи правил такої діяльності та управління економічною поведінкою суспільства.

У державному регулюванні економіки ці підходи комбінуються. Ставка на приватну ініціативу не применшує активної ролі держави у створенні найбільш сприятливих умов для підприємницької діяльності, формуванні атмосфери довіри між підприємцями та владою. Держава має організувати моніторинг конкурентоспроможності українських підприємств, знайти форми їх підтримки (особливо інноваційних), активувати діяльність підприємців, насамперед шляхом забезпечення рівних умов конкуренції, фактично сприяти посиленню економічної конкуренції та іноземним інвестиціям.

За визначенням відомого німецького дослідника Р. Штобера, макро- і мікроекономіка, приватна господарська діяльність залежать від правових норм відповідної системи господарського та адміністративного права. Науковець зазначає, що система господарського права, яка базується на конкуренції та ринкової економіці, повинна захищати зовсім інші юридичні цінності, ніж правова система, заснована на плановій економіці. Жодна держава не відмовляється від створення господарської адміністрації. Цей факт відображує відповідальність держави за економіку та підкреслює центральне місце цієї сфери серед інших державних і правових функцій [2, с. 4–5].

За визначенням Господарського кодексу України, одним із напрямів економічної політики є антимонопольно-конкурентна політика, спрямована на сприяння зростанню ефективної соціально орієнтованої економіки, створення оптимального конкурентного середовища діяльності суб'єктів господарювання, забезпечення їх взаємодії на умовах недопущення проявів дискримінації одних суб'єктів іншими, насамперед у сфері монопольного ціноутворення та за рахунок зниження якості продукції, послуг [3]. Напрямами реалізації економічної політики є політика інституційних перетворень, структурно-галузева, інвестиційна, амортизаційна, цінова, бюджетна, податкова, грошово-кредитна, валютна, зовнішньоекономічна політика.

В економічній і правовій літературі по-різному тлумачать політику держави щодо економічної конкуренції. Так, С. Будаговська втручання у роботу ринкової економіки з метою підтримки конкуренції визначає як антимонопольну політику [4, с. 123]. В. Мороз вказує, що конкурентна політика держави – це довгострокова за часом та багаторівнева за напрямом впливу діяльність суб'єкта

владних відносин, спрямована на підтримання існуючого рівня розвитку ринково-економічних, суспільно-політичних та культурно-етичних відносин та їх перспективного розвитку у соціальному просторі на основі ефективного використання трудових ресурсів і капіталу з дотриманням принципу пріоритетності інтересів громадян [5, с. 13]. З. Борисенко зазначає, що поняття “конкурентна політика” часто охоплює ряд напрямів, які мають самостійне значення у системі державного регулювання економічних процесів за відсутності такої потреби [6, с. 43]. Водночас, на думку автора, такий підхід є спрощеним, оскільки всі ці напрями і визначають конкурентне середовище та ринкову економіку.

Вибір Україною шляху побудови ринкової економіки свідчить про те, що державна економічна політика спрямована на побудову економіки на принципах економічної конкуренції, тобто є конкурентною політикою. Економічна конкуренція – це спосіб існування ринкової економіки, що спричинює всі подальші дії влади: нормотворчу діяльність, спрямовану на внесення до законодавства вимог забезпечення конкуренції; здійснення безпосередніх заходів і практичних дій із реалізації законів у конкретних сферах економіки та життєдіяльності суспільства та ін.

Ринкове саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання є наслідком дії законів економічної конкуренції. Державне регулювання макроекономічних процесів повинно забезпечити чинність цих законів. Разом з тим, засоби державного впливу щодо економічної конкуренції та межі їх застосування можуть відрізнятися як у певних сферах, так і в різні періоди залежно від специфіки соціально-економічної ситуації. О. Шнипко довів, що поряд з принципом пріоритетності держава повинна використовувати принцип адекватності дій ринковим умовам. Державна підтримка конкурентних умов не може бути догматичною, визначеною раз і на тривалий період [7, с. 23]. Однак у теперішній час такі пріоритетні напрями діяльності держави в Україні навіть не визначені.

Закон України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” є фундаментальним законодавчим актом, у якому сформульовано загальні завдання за усіма глобальними напрямами [8]. Проте ці напрями, що подані як окремі, насправді часто дублюють один одного та в економічному змісті є тотожними. Наприклад, у ст. 7 вищезазначеного Закону серед основних засад внутрішньої політики в економічній сфері визначено:

- забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, досягнення високих темпів її зростання, забезпечення макроекономічної стабільності та низького рівня інфляції;
- розвиток внутрішнього ринку, підвищення ефективності його функціонування та вдоско-

налення механізмів державного регулювання, забезпечення збалансованості попиту та пропозиції на окремих ринках;

- створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, спрощення умов започаткування бізнесу та виходу з нього, зменшення втручання держави в економічну діяльність суб'єктів господарювання, спрощення системи отримання дозволів, зниження тиску на бізнес із боку контролюючих органів;

- розвиток конкуренції як основного чинника підвищення ефективності економіки, забезпечення дієвого регулювання діяльності природних монополій, недопущення проявів монополізму на державному та регіональному рівнях.

Наведені положення характеризують окремі аспекти загальної тези: Україна будує ринкову економіку, що діє на принципах економічної конкуренції. Таким чином, визначення різних за ступенем узагальнення напрямів економічної політики в одній правовій нормі свідчить про відсутність цілісної внутрішньоузгодженої концепції побудови економіки та економічної конкуренції як економічного закону її організації. З цього приводу В. Мороз зазначив: “Механізм конкурентної політики повинен вирішувати проблеми, що виходять за межу компетенції окремого напрямку державної політики, а тому засоби, що застосовуються у межах такого механізму, мають бути універсальними. Жоден з напрямів діяльності уряду не може претендувати на визначальну роль у механізмі досягання державою мети свого існування” [5, с. 10].

Автор у цілому підтримує цю позицію, однак вважає за необхідне констатувати: не можна зіставляти непорівнянні поняття. Діяльність держави у сфері побудови ринкової конкурентної макроекономіки і в окремих галузях економіки (тобто на мезорівні) є різноспрямованими процесами за критеріями масштабу, значення та засобів, що можуть бути застосовані. Поняття “економічна конкуренція” є універсальним у системі ринкової економіки. Ми поділяємо позицію фахівців, які вважають, що конкурентну політику не можна розглядати окремо від промислової, аграрної та ін. Існує або проконкурентна економічна політика у відповідних галузях, або байдужа до питань конкуренції (аконкурентна), або антиконкурентна політика.

Державне регулювання економічної конкуренції у правовому сенсі є частиною правового регулювання. Воно реалізується у межах державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності, яка, відповідно до норм Закону України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”, є напрямом державної політики щодо вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади

та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності [9], що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, які встановлені Конституцією та законами України.

Саме економічний і тотожний йому соціальний стан визначають мету діяльності у певних сферах та відповідну політику держави. Варто підкреслити, що ринкову економіку від планової відрізняє певна система цінностей.

Аналіз законодавства Європейського Співтовариства свідчить, що для забезпечення економічної конкуренції та конкурентоспроможності вітчизняної продукції законодавство у господарській сфері повинне розвиватися за такими напрямками:

- забезпечення комплексного правового регулювання певних ринків господарської діяльності, яке передбачало б регулювання відносин між товаровиробниками, товаровиробниками і споживачами, товаровиробниками (приватної і державної форм власності) та державою як суб'єктом управління й господарського нагляду на ринкових принципах економічної конкуренції або стимулювання товаровиробника;

- установа правил конкуренції та обміну товарів на товарних ринках, забезпечення державою умов виробництва достатньої кількості певної продукції (стимулювання товаровиробників, безпосереднє виробництво за участю державних суб'єктів господарювання або державне замовлення) та вільного доступу виробників до джерел і фахівців виробництва;

- забезпечення певного рівня та якості господарської діяльності, що гарантує рівень життя, якість та безпечність продукції, прийнятні ціни.

Правове закріплення економічної політики здійснюється шляхом визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики у прогнозах і програмах економічного й соціального розвитку України та окремих її регіонів, програмах діяльності Кабінету Міністрів України, цільових програмах економічного, науково-технічного і соціального розвитку, а також відповідних різноманітних законодавчих актах. У зв'язку з зазначеним виникає необхідність розгляду таких питань:

- окреслення стратегічних цілей конкурентної економічної політики, насамперед її правове забезпечення та підтримка підприємництва;

- визначення тактичних цілей, наприклад захист національного товаровиробника у конкретних сферах діяльності, підвищення конкурентоспроможності українських товарів на світовому ринку шляхом забезпечення інноваційного розвитку економіки, збільшення обсягу товарообігу, реструктуризація певних галузей тощо;

- узгодження багатьох цілей, але з дотриманням пріоритету забезпечення конкурентоспроможності держави;
- контроль досягнення поставлених цілей;
- відповідальність органів держави за невиконання державних програм, іншого законодавства у сфері підприємництва.

Вирішення цих питань можливе тільки шляхом прийняття комплексних правових актів, що регулюють відносини у сфері господарювання. Автор погоджується з думкою А. Циганова, що роль конкурентного законодавства не зводиться до застосування антимонопольного законодавства до господарюючих суб'єктів, які зловживають ринковою владою. Конкуренція може бути послаблена у результаті заходів державної економічної політики, а ринкова влада окремих суб'єктів ринку посилена різноманітними методами втручання держави в ринкові відносини [10, с. 5].

Таким чином, конкурентна політика держави – це визначена у часі та за напрямками комплексна система впливу держави як сукупності суб'єктів владних повноважень, спрямована на формування нормативно-правового поля щодо сфери господарювання на засадах ринкових цінностей та принципах економічної конкуренції, забезпечення певного рівня економічних відносин

(а саме конкурентоспроможності гравців ринку) та їх перспективного розвитку у соціальному просторі, поєднана з системою заходів із контролю та захисту економічної конкуренції, узгодження інтересів підприємців (щодо отримання прибутку) і суспільства. Конкуренсна політика повинна забезпечувати реалізацію як економічних, так і соціальних завдань, баланс між якими визначається на політичному рівні.

Ураховуючи, що в умовах глобалізації завданням держави є забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, побудованої на ринкових принципах, зокрема вітчизняної продукції на світовому та внутрішньому ринках, економічна та конкурентна політика держави є тотожними поняттями, а механізми державного регулювання конкуренції є економічними механізмами, визначеними у правовий спосіб для досягнення певної мети.

Як перспективи подальших досліджень слід окреслити аналіз проблематики розвитку економічної конкуренції в умовах глобалізації економіки, насамперед питань про зміну напрямів конкурентної політики в умовах переходу України до інноваційної моделі розвитку.

Список використаних джерел

1. Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015 : Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
2. Штобер Р. Общее хозяйственно-административное право: Основы и принципы. Экономическая конституция / Штобер Р.; пер. с нем. – Минск : Изд-во Европейского гуманитарного университета, 2000. – 370 с.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436–IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>
4. Будаговська С. Мікроекономіка та макроекономіка : [підруч. для студентів екон. спец. закладів освіти] / за заг. ред. С. Будаговської. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2001. – 518 с.
5. Мороз В. М. Конкуренсна політика держави та механізми її впровадження у трансформаційну економіку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / В. М. Мороз. – Харків, 2007. – 21 с.
6. Борисенко З. М. Основи конкурентної політики : [підруч.] / Борисенко З. М. – К. : Таксон, 2004. – 704 с.
7. Шнипко О. С. Конкуренстоспроможність України в умовах глобалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.00.03 “Економіка та управління національним господарством” / О. С. Шнипко. – К., 2008 р. – 40 с.
8. Закон України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” від 01.07.2010 р. № 2411-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2411-17>
9. Закон України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності” від 11.09.2003 р. № 1160-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1160-15>
10. Конкуренция и антимонопольное регулирование : [учеб. пособ. для вузов] / [Авдашев С. Б., Аронин В. А., Ахплов И. К. и др.]; под ред. А. Г. Цыганова. – М. : Логос, 1999. – 368 с.